

Tiobibo errusiarraren gorabeheran

Azken garaiotan euskal kulturen oro har eta, bereziki, euskal literaturgintzan bizi izaten ari garena ikusirik, barraketako tiobibo errusiarean ez ote gauden pentsatzekoa da. Albiste esperantzagarriak eta albiste etsigarriak bata bestean segidan heltzen zaizkigu, eta zaila da azken balantze bat egitea. Seguruen balantze bakar eta erabatekorik ez dagoelako. Kontraesanaren eremuan murgiltzen gara eta, nola edo hala, trantsizio garaian bizi garela antzematzen dugu, jakin ez dakigula norantz joko duen gerokoak.

Ez da hil, sinboloak hilezkorrak baitira

Beheranzko eta goranzko mugimendu horren adibidetzat har dezagun Gernikako Arbolen heriotza. Hil omen dela iragarri digute berriki, «armillaria mellea» onddoak jota. Teknikarien ustez,

onddoa baino kaltegarriagoa izan zaio 'shok hidraulikoak eragindako estresa' eta iragan abuztuko beroari egotzi zaio 'enboliaren' errua,

Koldo Izagirreraren hitzekin esateko.

Gernikako Arbola hiltzea ez da gauerdiko ahuntzaren eztularekin parekatu behar. Sinboloa den unetik, irakurketa sinbolikoa egin dakioke kontuari, Izagirrek berak egin dion moduan:

Zuhaitz bat hil egin liteke, beraz. Baina esadazue, Gernikako Arbola zuhaitza da? Esan genezake Gernikako Arbola herri-minezko basoa dela, esan genezake Gernikako Arbola munduan barreiatua den askatasun hazia dela, esan genezake Gernikako Arbola Condor legioko hegazkinek ezin suntsitu izan zuten irmotasuna dela... Nahi beste luzatzen ahal dugu Gernikako Arbola denaren ze-

rrenda eder zoroa, baina definizio horietan ez zaigu bururatuko Gernikako Arbola zuhaitz bat delakoa. Nik behintzat haritza zela ere ahantzia nuen, hain daukat Arbola ez-zuhaitz (*Berria*, maiatzak 2).

Garai batzuekiko eta ikusmolde komunitario batekiko kosmogonia apurka-apurka hiltzen ari delako sentsazioa badugu eduki, guztiok. Herri zantzuak antzemateko gero eta beharrezkoagoa da gune txikietara jotzea, eta hiriek, herri handiek antz handiagoa dute mendebaldeko edozein hirirekin gure aitite-amamek ezagutu zuten giroarekin baino. Egoerak aldatzen dira, eta aldaketa guztiak ez dira onarterrazak.

JAlki, hilarazi nahi den jaiaren pizgarria

Baia naturala izan daitekeen prozesua areagotu nahi izaten dela ematen du sarritan. Hor dugu, esaterako, zenbait agintariren aldetik herrietako jaiak (herri jaiak diren neurrian) zapuzteko ahalegina, eta Euskal Herri osoko jai batzorde, talde eta kolektiboek zapuzketa nahiari aurre egiteko ekimena sortu behar izan dute.

Atxikimenduak bereganatzeko idatzi duten «Jai eta herri kulturaren aldeko adierazpena» dokumentuaren sei puntuetatik batek honela dio:

Artista, musikari, idazle, konpartsa, peña, blusa, jai batzorde eta herri kultura txertatuta dauden gainontzeko eragileen zeregina, jai bere zentzu osoan iraunaraztea da (erritoak, zentzu iniziatikoa, alaitasuna, elkartasuna, ironia, umorea, kritika, heterodoxia, orgia, katarsia...). Ez ditu protagonismo edo kontrol asmorik mugiarazten jaiaren zentzu osoaren partaide eta erantzule sentitzen direnean; adierazpen askatasuna bere egiten duten neurrian, kultura sortzen dute, hau da, jai bera.

Euskal Herritik kanpo egonik galdetzen digutenean «eta zuek, zertan zarete ezberdin?», ez nuen jakiten zer erantzun, hizkuntzaren berezitasuna azaltzeaz aparte. Aspaldidanik, baina, beste berezitasunen batek definitzen bagaituela azaltzen dut: askatasun pertsonal eta indibi-

dualaren zentzu errotua dugula, kolektibitate baten partaide izatearen sentimendu muturrekoarekin konbinatua. Norbanakoa eta taldea, biak ala biak herri baten identitate zantzu gisa elkarlotuta. Eta ezaugarri horiek etengabe azalarazten dira gure eguneroko bizimoduan: koadrilak, elkarteak, txokoak, elkarlana, auzolana, asoziazionismo ikaragarria, beti ere norberaren autonomiarentzako begirunea exijituz.

Literaturgintzaren balantze gorabeheratsua

Balantzearen alde positiboan, literaturgintzaren esparruan aspaldi honetan plazaratzen ari den izen berrien zerranda mardula kokatu behar dugu, egunez egun idazle, obra edo inizatiba literario berri bat eskaintzen baitzaigu. Idazleen nomina, apurka-apurka baina etengabe, handituz doa.

Gonzalo Etxague, Alberto Ladron Arana, Aitziber Etxeberria, Iñaki Irasizabal, Mikel Zubeldia, Xabier Etxabe eta Fernando Morillo (aspalditxo ezaguna) nobela banarekin azaldu dira udaberri honetan, eta Eider Rodriguez, Josetxo Azkona, Galder Garro, Nina Goikoetxea eta Bertol Arrieta ipuin bilduma banarekin. Poesiagintzan Luis Miguel Garde, Jon Gerediaga eta Edu Zelaieta azaldu berri dira, eta aurretik ezagutzen genituen Castillo Suarezek eta Paddy Rekaldek ere liburu berria agertu dute. Saiakeran Joxe Manuel Odriozolak liburutzarra argitaratu du euskalgintzaz, eta aforismoen zein elezaharren atalean Fermin Etxegoien, Juan Kruz Igerabide eta Martin Ansoren lanak plazaratu dira egunotan.

Eremuak zabaltzen dira eta estiloak dibertsifikatuz doaz, eta kritikagintzaren arloa eskas (kopuru eta edukietan eskas) geratzen da; alde batetik, ez zaiolako erantzun ahalmenik antzematen eskatu ahala emateko. Bestaldetik, oso handia delako, oraindik orain, prentsaren aipu soiletik kritika sakonera (eremu unibertsitarioan mugatua) dagoen dibortzioa. Unibertsitateek, euskal letrak lantzeko bost fakultate ezberdin dituzten arren (EHU, NUP, MU,

Deustua, Baiona eta UEU kontatuz, sei), ez dute asmatu euskal irakurleen orientabide goseari erantzuten. Horrenbeste lan literarioen aurrean erreferentzia falta sumatzen da. Zaila da plazaratzen den berri guztia norberak irakurtzea, eta irakurrita ere, zaila da korronte, estilo eta kalitatearen parametroetan kokatzea.

Baliabide berrien bidezko ekarpena

Dena ez da negatiboa. Esan berri dugunez, gorabeheratua da literaturgintzan egin dezakegun balantzea. Zor-hartzekoak ikusirik, hartzekoaren zutabeen baliabide berrien erabilpen interesgarria aipa dezakegu. Euskal literaturak ez du galdu teknika berrien trena. Hartara igo eta horren bidez muga geografikoak hautsi ditu. Euskararen databasea (www.sortu.org/edb), Susaren holding-ean sortu berri diren Intza eta Zubitegia proiektuak (www.ammiama.com), eta hila-bete gutxiko epean sarean jarriko den Euskal PEN Klubaren leioa (www.euskalpen.org) hiru adibide baino ez dira adierazteko txikiak badakiela tramankuluezt baliatzen handien parera jartzeko.

Internetek eskaintzen duen egitura horizontalak berebiziko garrantzia dauka gurea bezalako kulturarentzat, arrotza etxeko komunikabide erdaldunetan eta arrotza estatuetako egitura inposatuetan. Hego, ipar edo ekialdeko mugen gainetik alde eginez, frantsesaren eta gaztelaniaren gainetik jausi eginez, euskalgintzak zuzenean jotzen du haren berri jaso nahi duenarenganantz, euskaraz ala *lingua franca* erabiliz, munduan zehar bere burua ezagutaraziz.

Mugak, baina, ez dira beti kanpokoek ezarritakoak. Batzuetan merkataritza interesek, edo interes kolektiboaren gainetik enpresa interesak lehenetsi nahi izateak eragiten dute kultura ez heldzea heldu behar lukeen lekura. Honela bada, aipatzekoa da Entziklopedia Elektronikoa sarean edonoren eskura jartzeko, Susa taldea eta berau ekonomikoki sostengatzen ari diren erakunde lokalak egiten ari diren esfortzua.

Bidegabekeria baten iraupena

Argitaratu orduko zaharkituta gelditzea nahiago nuke, baina lerro hauek idazten ditudan unean Iñaki Uriarajuezo kartzelan dago, preso.

Eman ematen du etsipenak, edo inpotentziak eta erabakimen ezak lortzen dutela pertzepziorako gure ahalmena ere murriztea, eta «normaltzat» jotzea zeharo eskandalagarria den kontua. Frogarik gabe, epairik gabe, erruduna den ala ez aztertu gabe, preso dute Uriarajuezo, euskaldunon egunkaria kaleratzen zuen enpresa bizirik mantentze hutsagatik. Hori da delitua.

Suzko artifizioak direla ematen dute Iraken gainean jaurtikiriko bonbek, eta Palestinan eraitsitako etxeek atrezzo baten parte ematen dute, testuingurutik kanpo kokatuta. Jatordu guztietan errepikatzen diren irudiak dira, Iñakiaren argazkia ere errepikatuta ikusten dugun bezalaxe, haren aldeko manifestazioa egiten den orotan.

JAiki ekimenaren aldekoek ziotenez, «herri honetako kulturaren oinarrian dauden atabismo zabaleko ospakizunek bere horretan dira», eta atabismo horren parte hartu behar dugu euskaldunon joera milenaria: ekaitzak zakar jotzen duena, aterpea bilatu, alde aurretik jakinik ekaitzaren ostean beti argitzen duela egunak, eta garai hobeak helduko direla ezinbestez.

Atabismoaren abaroan irauengo dugu, baina bitartean Uriarajuezo dago Aranjuezen, herri milenario baten iraupenari dagokion kuota ordainduz.

Kulturaren Euskal Planak estrategiak finkatuz

Milenarismoa aipatuz, urte eskukada bat ez da gauza handia, baina datak aurrera doaz eta oraindik ez dugu osotasunean ikusi orain hiru urte abiatu zen Kulturaren Euskal Planaren egitasmoa, 2004-2015 urte tarteari begira egina. Datorren uztailan onartuko ei du Eusko Jaurlaritzak. Bitartean, datuak ditugu, kopuruak, eta susmoak, ez baitakigu zirriborroetan irakurri ahal izan genituen kon-

traesanak eta sakontasunari buruzko desorekak konpondu diren ala ez.

Kulturaren Euskal Kontseilua 40 kidek osatzen dute, 25 kultur eragile eta 15 erakunde publikoetako ordezkari. Plana lantzeko 19 lan talde sortu ziren eta 300 pertsonak hartu du parte, 21 txosten eztabaidatuz, zeren horietariko bi zeharkakoak izan baitira, euskara kulturaren landu behar zuten batek, eta kultura digitala besteak.

Denetara 50 lan ildotan bildu dira ardatz estrategikoak, eta 120 neurri zehatzetan gauzatu dira.

Ikusteko dago, baina, zirriborroetan azaltzen ziren kontraesanak bideratu diren ala ez. Txostengile batzuek Euskal Herri osoari begira egin zuten beren lana, beste batzuek EAERI begira soilik. Batzuek Euskal Herri buruaski batean kokatu zuten kulturaren eszenatokia, beste batzuek oraingo egitura autonomikoan. Batzuek proiektuak gauzatzeko aurrekontuaren beharra eta eragina azpimarratu zuten, beste batzuk idealen mailan murgildu ziren. Edonola ere, susmagarria zen lantaldeei eskaini zaien materialaren artean ez egotea aipu txikiena baliabide ekonomikoetarako zegoela.

Prentsan segitu ahal izan dugunagatik, atal interesgarriak susma daitezke Planean, baina paperak edozer sostengatzen du, ondo dakigun bezala.¶